



Referanser: KR 36/21

Arkivsak: 23/04061-1

Igangsetting av liturgisak for gravferdsliturgien

Sammendrag

Gravferden er den kirkelige handlingen der Den norske kirke møter den største bredden av befolkningen. For kirken er det avgjørende at pårørende opplever å bli møtt på en god måte. Behovet for avskjed, eksistensiell omsorg og livstolkning i forbindelse med død, sorg og gravferd stiller store krav til kirkens faglighet, språk, kommunikasjon og liturgisk ordning.

Den norske kirke kan ikke lenger ta for gitt at møtene, handlingene og uttrykkene i den kirkelige gravferden er forståelige eller gir god mening for de pårørende. Etterlatte velger ikke nødvendigvis kirkelig gravferd ut fra tilknytning til kirke og kristendom. Denne situasjonen fordrer kontinuerlig refleksjon rundt teologi, formidling, språk og musikk.

Ordning for gravferd ble sist revidert og vedtatt av Kirkemøtet i 2002 som supplerende alternativ til ordningen i *Gudstjenestebok for Den norske kirke*. Med bakgrunn i forskning, spørreundersøkelse og et etterlatt inntrykk fra henvendelser til Kirkerådet fra ansatte og andre aktører, foreslås i denne saken en revidering av Den norske kirkes gravferdsliturgi.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet ber Nemnd for gudstjenesteliv utarbeide forslag til revidert ordning for gravferd. Igangsettelse av liturgisaken forutsetter Bispemøtets tilslutning.
2. I tråd med regler for saksbehandling i liturgisaker, behandles saken etter reglens kapittel 2. Dette er den mest omfattende saksgangen for liturgisaker og innebærer at saken vil kunne sluttbehandles på Kirkemøtet 2027.

Saksorientering

Bakgrunn

Gravferden er den kirkelige handlingen der Den norske kirke møter den største bredden av befolkningen. I Den norske kirkes medlemsundersøkelse i 2023 oppga 44 % av respondentene at de hadde vært i kirkelig gravferd de siste 12 månedene. Ifølge kirkens egne tall var det nærmere 2,5 million deltakere i kirkelig gravferd i 2022. For kirken er det avgjørende at pårørende opplever å bli møtt på en god måte. Behovet for avskjed, eksistensiell omsorg og livstolkning i forbindelse med død, sorg og gravferd stiller store krav til kirkens faglighet, språk, kommunikasjon og liturgisk ordning.

Utviklingen mot et mer mangfoldig samfunn når det gjelder tro og livssyn, kombinert med en nedgang i andelen kirkelige gravferder, gir kirken utfordringer og muligheter til en grunnleggende gjennomtenkning av hva gravferdsritualet er og hva det kan bli i tiden fremover.

Ordning for gravferd ble sist revidert i 2003. Kirkerådet besluttet i 2020 å ha gravferd som fokusområde i 2021.¹ Hensikten var å frembringe empirisk materiale og få innsikt i utviklingstrekk, praksiser og tenkning, for å styrke arbeidet med å gi pårørende en best mulig opplevelse med kirkelig gravferd. Det ble blant annet igangsatt en spørreundersøkelse, et forskningsprosjekt, et arbeid med en populærvitenskapelig antologi, samt etablert et fast kontaktmøte mellom Kirkerådet, Hovedorganisasjonen KA og Virke Gravferd.

I 2021 ble Opinions spørreundersøkelse presentert, og i 2023 ble både MF vitenskapelig høyskoles forskningsrapport «Forhandlinger ved graven» og Verbums antologi «Av jord er du kommet» publisert. På ulike måter belyser disse arbeidene viktige utviklingstrekk på gravferdsfeltet. En hovedtendens er at kirkelig gravferd fremstår som mindre selvsagt, både med hensyn til om befolkningen velger kirkelig gravferdsseremoni, og med hensyn til hva den skal inneholde og bety i tiden fremover.² For mange pårørende kan det innholdsmessige i det kirkelige gravferdsritualet og i kirken generelt fremstå stadig mindre relevant.³ Pårørende søker ikke nødvendigvis å finne en tro for egen del i gravferden.⁴

Spørreundersøkelse

Opinions spørreundersøkelse viser at langt færre under 40 år oppgir at de ønsker kirkelig gravferd for sine nærmeste. I dag utgjør kirkelig gravferd nærmere 83 prosent av det totale antallet gravferder. Blant de spurte under 40 år ønsket 45 prosent gravferd i Den norske kirke. Det er derfor grunn til å tro at det vil bli en markert nedgang i andelen kirkelige gravferder i tiden fremover.⁵ Kun 26 prosent av de spurte oppgir seremonien i kirken som årsak til at de ønsker kirkelig gravferd.⁶

¹ KR 36/21: [kr 36 0 21 kirkelig gravferd som fokusområde.pdf \(kirken.no\)](#)

² Medlemsundersøkelse DNK (kirken.no), 2021. s. 5, 18; Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf, s. 71, 77, 80, 105; Hillestad, E. (2023): «Ta døden tilbake! Om hvordan kirken mister døden og hvordan den kan ta den tilbake.» i Verbum-antologien Av jord er du kommet. Om kirkelig gravferd, s. 75.

³ [Medlemsundersøkelse DNK \(kirken.no\)](#), 2021; [den norske kirke medlemsundersøkelse 2023 - hovedrapport - opinion.pdf \(kirken.no\)](#).

⁴ Saxegaard, K. (2023): «Den kollektive sorgen. Kirkens rolle i det offentlige rom.» i Verbum-antologien Av jord er du kommet. Om kirkelig gravferd, s. 228-229.

⁵ [Medlemsundersøkelse DNK \(kirken.no\)](#), 2021, s. 18.

⁶ [Medlemsundersøkelse DNK \(kirken.no\)](#), 2021, s. 19.

Forskningsrapport

Forskningsrapporten fra MF vitenskapelig høyskole avdekker at Den norske kirke ofte mislykkes med å formidle hensikten bak reglene i dagens gravferdsordning. I tillegg er det ofte byråene som først formidler til de pårørende hva kirkelig gravferd er. I flere tilfeller fører det til et inntrykk hos de pårørende av at kirkelig gravferd er et rigid sett med regler, til forskjell fra andre mulige gravferdsritualer.⁷

Videre avdekker rapporten et inntrykk både hos pårørende og gravferdsbyrå av at Den norske kirke ikke har tatt et enhetlig strategisk grep om ulike gravferdspraksiser som har utviklet seg over de siste 20-30 årene. Dette medfører uforutsigbare praksiser og forskjellsbehandling, både nasjonalt og lokalt.⁸

Forskningsrapporten finner også en tendens til økt myndighet og ønske om involvering hos de pårørende.⁹ Etterlatte tar i økende grad et selvsagt eierskap til seremonien, og vil ta aktivt del i utforming og gjennomføring ut fra et ønske om å gjøre gravferden mer personlig. Etterlatte ønsker ofte at seremonien på ulike måter skal sentrere om avdøde og avdødes liv, at det som skjer i seremonien skal fremheve det unike og karakteristiske ved avdøde, og at fortellinger som formidles skal hedre minnet til den avdøde.¹⁰

Det er også en tendens til at pårørende ønsker en «mindre kristen» eller «ikke så religiøs» seremoni.¹¹ Forskningsrapporten finner likevel ikke at ønsket om det «personlige» er sammenfallende med ønsket om en «mindre kristen» gravferd. Snarere kan det dreie seg om en opplevelse av at summen av salmer, tekstlesninger, bønner og andre liturgiske elementer blir i meste laget, eller at språk og sjargong oppleves fjernt og irrelevant, evt. støtende hvis den forrettende presten eller diakonen leter etter en mening i dødsfallet.¹²

Endelig finner rapporten at det særlig er gjennom musikken at avdødes personlighet tydeliggjøres for de pårørende og andre fremmøtte. Musikken knytter an til avdødes biografi og er en kanal for emosjonell tilknytning.¹³

Kontaktmøte mellom aktører og henvendelser til Kirkerådet

I forbindelse med at gravferd ble fokusområde i 2021, er det etablert et halvårlig kontaktmøte mellom Kirkerådet, Hovedorganisasjonen KA og Virke Gravferd for gjensidig oppdatering og samtaler om problemstillinger knyttet til kirkelig gravferd. Kirkerådet får også henvendelser fra ansatte og aktører i forbindelse med gravferd. Det dreier seg blant annet om forståelse og praktisering av regler og liturgi, særlig med hensyn til musikk og ulike oppfatninger og praksiser knyttet til avspilt musikk.

Områder i revideringsarbeidet

Spørreundersøkelsen, forskningsrapporten og kontinuerlige innspill fra kirkelig ansatte og andre aktører på gravferdsfeltet tyder på at det er behov for en revidering av ordning for gravferd. Revideringsarbeidet bør drøfte utfordringer og muligheter knyttet til gravferdens liturgi, minneord og preken. Arbeidet bør videre utforske og

⁷ [Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf](#), s. 66, 84.

⁸ [Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf](#), s. 10, 51.

⁹ [Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf](#), s. 72, 73, 104.

¹⁰ [Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf](#), s. 84, 85.

¹¹ [Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf](#), s. 86.

¹² [Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf](#), s. 86, 88.

¹³ [Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf](#), s. 12, 90; jf. Sommer, I. (2023): «Avskjed i avdødes ånd. En gravferd som speiler livet – og en himmel spent ut over det.» i *Verbum-antologien Av jord er du kommet. Om kirkelig gravferd*, s. 30.

vektlegge hvilken rolle musikken har som integrert del av liturgien, som fortolkning og utøvelse av seremonien, og som mulighet for emosjonell tilknytning til det som skjer i gravferden. Ordningen bør ivareta musikkens potensiale for å skape en personlig tilknytning til og deltakelse i ritualet,¹⁴ på måter som åpner for annen meningsskaping i tillegg til den verbale og narrative.

Revideringsarbeidet bør baseres på oppdatert kunnskap om samfunnsutviklingen og ta høyde for at befolkningens kunnskap om og forberedelse på død og gravferdsprosessen er synkende.¹⁵ Grunnleggende spørsmål blir i hvilken grad og hvordan gravferdsordningen kan ivareta Den norske kirkes oppdrag som Norges folkekirke på en måte som tjener befolkningen samtidig som ordningen skal fortolke og praktisere betydningen av et kristent budskap i møte med døden.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Det anbefales at revidert ordning for gravferd både trykkes og gjøres tilgjengelig digitalt. Digital tilgjengeliggjøring innebærer at ordningen publiseres på kirken.no/liturgi og i kirkens egne system for liturgiske ordninger. Det er også avgjørende at alle bispedømmeråd og biskoper informerer sine prester og kirkemusikere direkte når ordningen trer i kraft og publiseres. Dette vil kreve noe administrasjon, men har få andre økonomiske konsekvenser.

¹⁴ [Forhandlinger ved graven ENDELIG.pdf](#), s. 89.

¹⁵ Digitaliseringsdirektoratet, 2021: [sluttrapport-dodsfall-og-arv-innsiktsfasen.pdf \(altinndigital.no\)](#) (DOA), s. 4.